

ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ

УДК 911.3

Любіцева О.О., Мальська М.П., Зінько Ю.В.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ГЕОГРАФІЇ РЕКРЕАЦІЇ І ТУРИЗМУ

Розглядаються шість найбільш вживаних концепцій географії рекреації і туризму, які можуть бути запропоновані як концептуальні засади геопросторової організації туризму до туризмології.

The 6 most common conceptions of geography of recreation and tourism were examined, which can be offered as conceptual principles of geospace organization of tourism in the tourismologi.

Постановка проблеми. Розвиток туризму як синтетичної сфери діяльності обумовлює необхідність наукового забезпечення цієї діяльності. Сьогодні це наукове забезпечення здійснює понад десяток наук, для яких туризм став об'єктом дослідження і кожна з цих наук (історія, географія, економіка, соціологія, психологія, педагогіка, культурологія і т.інш.) має свій метод дослідження, свій поняттєво-термінологічний апарат, тобто власний науковий інструментарій дослідження туризму як суспільного явища у багатомірності проявів процесів і явищ, пов'язаних з подорожуючою людиною. Синтетичність діяльності обумовлює потребу в узагальнюючій синтетичній (комплексній) науці про туризм. Така наука почала формуватися в середині минулого сторіччя і відома в більшості під назвою «туристка» (Польща, Сербія, Болгарія, Росія). В Україні така наука почала формуватися наприкінці 1990-х рр, а особливо активно на початку ХХІ ст. і отримала назву «туризмологія».

Аналіз останніх досліджень. Туризмологія як теорія і праксеологія туризму розробляється В.С.Пазенком, Цюрупю М.В. (філософські аспекти), Я.В.Любимим, П.Л.Яроцьким (культурологічні аспекти), В.К.Федорченком, І.Я.Зязюном (педагогічні аспекти), Ф.Ф.Шандором, Л.О.Карповою (соціологічні аспекти). Географічні аспекти представлені в роботах О.О.Любіцевої. Як навчальна дисципліна туризмологія розроблена у магістерських програмах Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київського університету туризму, економіки і права, у багатьох класичних університетах країни, Національного авіаційного університету та численних навчальних закладах, які ведуть підготовку магістрів-туризмологів. Як кваліфікація туризмологія введена до «Класифікатора професій України» (2010 р.) – 2461.1. Таким чином, розвиток туризмології має як теоретичне, так і прикладне значення і актуальність формування теорії туризму зростає.

В контексті розвитку туризмології актуальним стає чітке визначення теоретико-методологічних засад географії рекреації і туризму, які мають бути включені до загального туризмологічного знання.

Туризм як міждисциплінарний об'єкт дослідження має хронологічні, хорологічні, діяльнісні вектори розвитку. Географія туризму є міждисциплінарним напрямком географічних знань про умови і можливості території щодо збалансованого розвитку туризму, закономірності його геопросторової (територіальної) організації відповідно до дії внутрішніх та зовнішніх чинників, яка формує теоретичне знання про просторові аспекти функціонування туризму, а її методологічний апарат дозволяє ці процеси дослідити.

За твердженнями польських дослідників, де туристка (укр.-туризмологія) як наука має значну вже історію розвитку, географія туризму досліджує вплив природного і соціально-економічного середовища на розвиток туризму, сам туристичний процес та вплив розвитку туризму на зміни у природному і соціально-економічному середовищі. (Jackowski, 1981; Liszewski, 2003b; Kowajczyk, 2000; Kurek, 2003b). Тобто, географію туризму як складову туризмології можна розглядати як науку про закономірності та тенденції геопросторової організації туристичного процесу.

Метою даної статті є визначення і характеристика базових концепцій, які розкривають певні сторони просторової організації туризму. Слід зауважити, що географією (суспільною та природничою) накопичений значний теоретико-методологічний апарат: розроблені підходи, гіпотези і концепції, закономірності, теорії і закони; широко застосовуються спеціальні методи: картографічного моделювання, порівняльно-географічного аналізу, польових географічних досліджень і т.д., які мають бути використані при формування туризмології і використані саме географічною її складовою.

У наукових дослідженнях з географії рекреації і туризму найчастіше застосовують наступні концепції:

- концепцію територіальних рекреаційних систем;
- концепцію туристичного простору;
- концепцію сприйняття простору;
- концепцію периферії В. Крісталлера;
- концепцію туристичної урбанізації;
- концепцію району (території) туристичної активності.

1) Концепція територіальних рекреаційних систем (TRC) є однією з перших базових концепцій, на яку спираються географічні дослідження з туризму. Вона була розроблена проф. В.С.Преображенським у 70-х роках ХХ ст. на хвилі захоплення системним підходом в географії. TRC трактована як форма територіальної організації рекреаційної діяльності і визначена як об'єкт дослідження рекреаційної географії, яка в той час почала бурхливо розвиватися як базова географічна наука з дослідження просторових процесів і явищ, пов'язаних з використанням населенням

неробочого (вільного) часу.

З точки зору системного підходу, ТРС є цілісною, динамічною, відкритою системою, стійкість та надійність якої забезпечується функціональною єдністю складових: а) відпочиваючих (рекреантів), б) природних та історико-культурних ресурсів, в) інфраструктури (транспортної, гостинності, технічної тощо), г) обслуговуючого персоналу та д) органів управління, призначених регулювати рекреаційну діяльність. Завданнями рекреаційної географії є виявлення та оцінка рекреаційних ресурсів, встановлення рекреаційної ємності та можливих граничних навантажень на рекреаційні ландшафти на базі науково обґрунтованих нормативів з метою оптимізації розвитку і функціонування ТРС. Наведені постулати свідчать, що в основі формування та функціонування ТРС лежить концентрація та комбінування природних та культурно-історичних ресурсів, які стимулюють попит населення, «стягують» до ТРС туристичні потоки, а функціонування інфраструктурних компонентів спрямоване на задоволення потреб туристів шляхом організації споживання цих ресурсів. Таким чином, ТРС сформовані за ресурсним принципом, а діяльність решти складових ТРС спрямована на забезпечення придатності даної ТРС до рекреаційно-туристичного споживання (шляхом розвитку інфраструктури, формування ландшафтно-архітектурних обрисів, позитивного туристичного іміджу та решти геомаркетингових заходів щодо позиціонування ТРС на ринку туристичних послуг).

Дослідження ТРС полягають в аналізі явищ, що відбуваються в їх межах, в т.ч. внутрішніх зв'язків і впливів, та їх відносин і зв'язків з іншими територіальними системами (природними, природно-антропогенними, суспільними, техногенними). Великою перевагою даної концепції є трактування туристичних явищ і процесів як внутрішньої складної системи, пов'язаної з іншими нетуристичними системами. Концепція ТРС є однією з перших моделей, які пояснюють сутність формування та функціонування просторових утворень ТРС як форм організації рекреаційно-географічного простору.

2) Концепція рекреаційно-географічного (туристичного) простору.

Ця концепція розроблялась географами також у 1970-80-х роках. Одним з розробників цієї концепції є проф. В.С. Преображенський, який в ході удосконалення і практичного застосування концепції ТРС дійшов висновку, що вона не в повній мірі описує всі властиві туристичній діяльності (в широкому сенсі цього поняття) процеси і явища. Рекреаційно-географічний простір був визначений ним як простір рекреаційної діяльності, функціонування якого визначається змістом та структурою циклів рекреаційних занять, які інтегрували у себе соціальні, технологічні та природні ритми (добові, тижневі, річні/сезонні). Рекреаційно-географічний простір (РГП) є складовою географічного простору і характеризується всіма властивостями географічного простору – гетерогенністю, яка проявляється у різноманітності складових, які визначають його багатомірність, нерівномірністю розподілу компонентів та елементів в просторі, мінливістю у часі, системністю.

Розвиваючи цю концепцію, польські географи визначили структуру РГП, виявили його властивості, види та типи. РГП розглядається як частина географічного простору, тобто природний, суспільний, культурний, економічний простір, в межах якого відбуваються рекреаційно-туристичні явища та процеси. Рекреаційно-географічний (в інший трактовці - туристичний) простір має свою структуру та внутрішню організацію, що складається з „первинних елементів”, вихідних, які визначають зміст туристичних цілей і „туристичних принад” та „вторинних елементів”, які зумовлюють чи полегшують здійснення туристичних потреб. „Первинні елементи” діляться на дві генетично окремі групи. До першої належать складові частини навколишнього середовища, охоплені категорією туристичної корисності: рельєф (гіпсометрія), клімат і внутрішні води, рослинний покрив, тваринний світ; другу групу складають історично сформовані матеріальні і духовні компоненти. „Вторинні елементи” творять усі споруди і устаткування технічної і організаційної інфраструктури, які допомагають туристам задовольнити свої матеріальні і духовні потреби. „Первинні елементи” і „вторинні елементи” дозволяють говорити про „туристичну привабливість” даного простору (Й. Варшинська, А. Яцковський, 1978, 1999). Тобто, рекреаційно-географічний простір є функціонально окремим витвором людини, яка використовує географічне природне і суспільне середовище з туристичною метою, а підставами його виникнення і розвитку є потреба у відпочинку, пізнанні і отриманні вражень. (С. Лішевський, 1995). РГП або туристичний простір базується на об'єктах і природних явищах за принципом відбору, вмотивованого суспільно-економічними потребами. Використовуючи природні і антропогенні принади, їх адаптують до специфічних вимог рекреації і туризму, створюючи технічну і поселенську інфраструктуру та різноманітні організаційні мережі.

В основу базисної моделі РГП покладене уявлення про єдність географічного простору і рекреаційної діяльності, де рекреаційна діяльність розглядається як просторовий процес. Базисна модель рекреаційно-географічного простору (за В.С.Преображенським, 1988) включає в себе в основному ті ж компоненти, що й рекреаційна система – групу реальних чи потенційних відпочивальників, природні та культурні комплекси, технічні споруди, обслуговуючий персонал та управління, - однак, в якості просторових елементів виступають вже не вони, а територіальні елементи, сформовані задля забезпечення рекреаційних занять відповідно до їх ритміки.

Властивостями рекреаційно-географічного (туристичного) простору є:

- ✓ нестабільність, яка виникає з динамізму туристичних явищ і їх циклічного розвитку в часі;
- ✓ неоднорідність як у сфері навколишньої природи, культури, так і форм туристичного облаштування;

- ✓ непостійність, оскільки вона складається з функціонально пов'язаних дисперсних елементів, які змінюються відповідно диверсифікації рекреаційних занять/туристичної діяльності (Варшинська, Яцковський 1978; Лішевський 1995).

Виділяють три види рекреаційно-географічного (туристичного) простору:

а) реальний або формальний - що ідентифікується з простором облаштованим, головним чином, закладами гостинності та супутньою базою;

б) функціональний – що є виразом рекреаційно-туристичної активності людини в географічному просторі;

в) перцепційний або перцепційно-ментальний, який є індивідуальною чи груповою уявою реального рекреаційно-географічного (туристичного) простору (віртуальне його відображення).

На основі функціонального принципу (реалізації конкретних функцій у просторі в процесі рекреаційно-туристичної діяльності) виділені наступні типи туристичного простору:

- ✓ простір туристичної експлорації, де проявом туристичної діяльності людини є відкриття маловідомих територій і відсутність тривалих туристичних інвестицій;
- ✓ простір туристичного проникнення, в якому домінуючим проявом туристичної діяльності людини є пізнання, краєзнавча діяльність і короткочасний відпочинок;
- ✓ простір туристичної асиміляції, в якій проявом туристичної активності людини є перебування і налагодження контактів з місцевим населенням, знайомство з умовами життя, звичаями, культурою та ін.;
- ✓ простір туристичної колонізації - частина туристичного простору, в якому відбувається тривале займання і туристичне облаштування нових земель, що змінює їх первинне користування; пов'язано із виникненням будинків відпочинку, готелів, пансіонатів, баз відпочинку, таборів і т.п. та інших будинків і дачних ділянок;
- ✓ простір туристичної урбанізації, в якому домінуючим проявом туристичної діяльності людини є перетворення туристично облаштованих сільських територій в території міського типу. Становлення простору туристичної урбанізації є останньою фазою процесу туристичної колонізації, а ефектом її розвитку є трансформація туристичних територій у території постійного проживання мешканців міст.

Рекреаційно-географічний (туристичний) простір є основним поняттям, що охоплює всі прояви туризму у географічному середовищі. У ньому відбуваються різноманітні процеси: концентрації, деконцентрації, агломерування та дегломерації, дифузії, експансії, регіоналізації, ієрархізації, спеціалізації чи гравітаційних тяжінь, які й формують територіальну структуру РГП. Саме концепція РГП у поєднанні з

концепцією ТРС можуть розглядатися як базові при формуванні системи дестинацій і опорного туристичного каркасу території.

Типологія туристичного простору розвинена Р.В. Бутлером у *модель циклу еволюції туристичного простору*, в якій зроблено спробу пояснити механізм його формування та еволюції. Автор концепції стверджує, що розвиток туристичного регіону відбувається відповідно до визначеного циклу, в якому можна виділити певні характерні етапи або фази:

- ✓ перша фаза – експлорація (анг. *exploration stage*) характеризує початкову стадію розвитку туристичних явищ на визначеному просторі, пов'язану з появою перших туристів, що приїждять самостійно, приваблені красою природи чи історико-культурними об'єктами. Кількість туристів незначна, а їх вплив на місцеву економіку та життя мешканців майже непомітний. Поява туристів часто породжує ентузіазм і задоволення серед мешканців, оскільки туристи зацікавилися їх культурою і середовищем проживання. Переночувати можна, зазвичай, у кімнатах, які здають господарі, або у примітивних притулках (напр. гірські курені, станції).
- ✓ друга фаза - введення (анг. *involvement stage*), характеризує стадію активного збільшення кількості туристів. Разом із їх зростанням розвивається потреба у готелях, закладах харчування, транспортних послугах та ін. Частина мешканців розпочинає надавати послуги туристам і туризм стає для них джерелом додаткових доходів. Починає розвиватися туристична інфраструктура, перш за все об'єкти гостинності, починає формуватися мережа туристичних маршрутів.
- ✓ у третій фазі – розвитку (анг. *development stage*) відбувається інтенсивне розширення матеріально-технічної бази туризму, завдяки чому місцевість отримує виразні обриси туристичного середовища. Туристичні витрати стають одним з головних джерел місцевих доходів, а туристична функція стає головною або однією з головних суспільно-економічних функцій місцевості. Розвиток туристичної інфраструктури, зазвичай, ведеться інвесторами ззовні, і це є причиною того, що значна частка доходів з туризму не залишається у місцевій господарській системі. На цьому етапі розвитку туристичної місцевості відбуваються найбільші перетворення в навколишньому природному середовищі.
- ✓ четвертий етап – фаза консолідації (анг. *consolidation stage*) характеризує вже повною мірою розвинену туристичну місцевість (дестинацію). Туризм є головною статтею доходів місцевої економіки. Водночас, помітним стає зменшення темпів приросту кількості туристів, що свідчить про те, що обсяг туристичного потоку, а тим самим і туристичного попиту, починає досягати граничної величини. Це змушує менеджерів туристичних центрів проводити заходи, спрямовані на подальше функціонування в умовах шаленої конкуренції (напр. підвищення якості послуг,

промоції). Значно зменшується кількість новозбудованих об'єктів готельного типу.

- ✓ п'ята фаза – стагнації (анг. stagnation stage) відображає ситуацію, в якій відбувається реальне зменшення приросту готельних місць, а також кількості гостей, що приїзять на відпочинок. Готельна база вже настільки розвинена, що її рецепційна ємність відповідає величині туристичного потоку. Коливання туристичного попиту є причиною того, що частина туристичних об'єктів має фінансові труднощі, які загрожують їх подальшій діяльності. Значна і зростаюча конкуренція на місцевому туристичному ринку змушує до проведення модернізації об'єктів і пошуку власних ринкових сегментів. З метою збереження обсягу туристичного попиту і доходів від туризму, необхідним стає втручання місцевої влади з метою підвищення привабливості туристичної місцевості, її промоції та залучення інвестицій в секторі туристичних розваг.
- ✓ шоста фаза може отримати назву відродження (анг.-revivaling stage) туристичної функції або її занепад (анг. decline stage) залежно від того, чи зросте, чи зменшиться в результаті проведених дій туристичний попит. У місцевостях, які є дуже залежними від доходів з туризму, зменшення обсягу туристичного потоку веде до закриття нерентабельних туристичних об'єктів та зміни їх використання напр., для проживання мешканців даної місцевості чи інших послуг. Відсутність фінансових засобів на модернізацію супутньої інфраструктури викликає її поступовий занепад, що знижує туристичну привабливість території. Натомість усі спроби відновлення розвитку туристичної функції пов'язані зі значними капіталовкладеннями.

Представлена модель Р.В. Бутлера є однією з основних дослідницьких концепцій, які застосовуються у вивченні дестинацій. Вона дозволяє охопити багато зв'язків і відносин між природними, суспільними, економічними явищами, які відбуваються у місцевостях і регіонах туристичної спеціалізації, разом з інтенсифікацією туристичних явищ. Проте дану концепцію критикують за її надто загальний і детерміністичний характер, а також незначне врахування зовнішніх чинників. Однак вона знаходить широке застосування в інтерпретації та прогнозуванні дестинацій.

3) Концепція перцепції (сприйняття) простору належить до біхевіористичних концепцій, які причини туристично-рекреаційної активності людини шукають у внутрішніх процесах перцепції і уявлень про довколишній простір. Ці дослідження мають міждисциплінарний характер та проводяться психолого-соціологічними, природничими та економічними науками. З однієї сторони, вони стосуються візуальної оцінки привабливості ландшафту і сприйняття простору з точки зору власних потреб людини у відпочинку, а з іншої - створення уявлень про туристичні продукти у потенційних покупців в рамках маркетингових

технологій, тобто мають цілком виробничо-технологічний характер.

З точки зору біхевіористичних концепцій, на туристичну і рекреаційну поведінку та на вибір місць відпочинку впливають теперішні та колишні просторові уявлення, що є результатом попередньо зроблених спостережень. Перцепція - це складний і активний пізнавальний процес, який полягає у сприйнятті довколишньої і такої, що залишається в межах почуттів, реальності (простору). Цей процес складається з чуттєвих вражень, рецепції сигналів, що походять з оточення, їх розумової переробки, конструювання образу, що відображує реальність, поєднану з його оцінкою, що, в свою чергу, веде до певного вибору поведінки. Те, що і як людина помічає, залежить також від її попереднього досвіду, знань та існуючого в цей момент емоційного стану, позицій, думок і переконань. Дослідження перцепції туристичного простору на сьогоднішній день отримують все більшого значення з огляду на:

а) наростаючу конкуренцію між окремими DESTИНАЦІЯМИ (місцевостями і туристичними регіонами),

б) зростання значення якості об'єктів навколишнього світу в оцінці туристами туристичної привабливості місцевості,

в) факт, що рішення про вибір мети туристичного виїзду рідко робиться лише на основі одного чинника.

Все частіше підкреслюється значення візуальних властивостей ландшафту, пов'язаного з його естетичними цінностями, так званими естетичними принадами ландшафту. З цієї точки зору особливе значення мають: ландшафтна архітектура, зовнішній вигляд, композиція, естетика та його впорядкованість, що створюють враження гармонії (Ріхлінг, Солон, 1994), оскільки вони є показниками впорядкованості простору, формують пейзажні властивості ландшафту як унікальний туристичний ресурс. Критеріями оцінки естетики пейзажних властивостей ландшафту є кількість планів, кількість ідентифікованих елементів, з яких складається ландшафт, естетика індивідуальних об'єктів, різноманітність елементів, розвиток вертикальної структури та гармонія ландшафту (А. Ковальчик 1992). Сприйняття, поєднане з емоціями, складає форму переживання сценічного оформлення ландшафту. Ілюстрацією відносин між процесом перцепції туристичного простору та ведення в ньому туристично-рекреаційної діяльності може бути перцепційно-біхевіористична модель туристичної поведінки, що представляє складений ланцюг обумовленості рішень, які приймає турист.

4) *Концепція периферії* або теорія розташування об'єктів туризму і відпочинку, сформульована відомим німецьким географом-теоретиком В. Крісталлером у 1960-тих роках. Ця концепція пояснює причини і мотиви вибору окремих місць і регіонів як територій для відпочинку. Вона є розширенням теорії центральних місць цього ж автора, згідно якої основними центрами є урбанізовані території (міста), які виконують визначені функції (напр. управлінські, господарські) відносно своїх мешканців, а також населення довколишніх територій. Центральні

території не можуть повністю задовольнити потреби у відпочинку мешканців, тому вони змушені виїзжати на слабо- чи зовсім неурбанізовані периферійні території (периферію). Згідно концепції периферії, учасники туристичного руху з метою задоволення туристичних потреб керуються перш за все красою природи і потребою близького контакту з природою, не беручи до уваги міські центри. У межах територій, що визначаються як периферія, розвиток туризму базується головним чином на відпочинку. Відповідно до потреб рецепції туристичного руху відбувається благоустрій цих територій, неминуче викликаючи їх урбанізацію. Тому мешканці урбанізованих центрів шукають нові території для відпочинку - нові периферії, що є однією з причин експансії туризму у світі.

Концепція периферії В. Крісталлера знаходить своє застосування у дослідженні туристичних міграцій в глобальному, загальнодержавному і регіональному масштабах, пов'язаними з необхідністю відпочинку, розвитку та облаштування регіонів і туристичних місцевостей. Ця концепція глибше розкриває механізм формування рекреаційно-географічного простору і його структуризації.

5) Концепція туристичної урбанізації є своєрідним розвитком концепції В.Крісталлера, якщо розглядати урбанізацію не тільки як кількісне зростання міст внаслідок зростання міського населення, а як явище поширення міського способу життя на сільські території. Цей процес відбувається шляхом запозичення міського стилю життя приїжджими з сіл до міст або в процесі проникнення міських економічних, суспільних і культурних рис життя у село. При цьому туризм є саме тим явищем, яке сприяє розвитку урбанізаційних процесів як в містах, так і у сільській місцевості.

Поняття туристичної урбанізації з однієї сторони визначає процес розвитку міст з домінуючою туристичною функцією, а з іншої - усі зміни, що відбуваються в сільській місцевості під впливом туристичного облаштування. Розвиток туризму у сільській місцевості є причиною багатьох змін у всій поселенській мережі, не кажучи вже про окремі сільські поселення. Для опису цього процесу застосовується також термін туристична колонізація (С.Лішевський 1995). Зміни, що відбуваються у сільських районах під впливом розвитку туристичних явищ, стосуються в основному: землекористування; формування просторових і функціональних систем, що складаються з туристичних об'єктів; змін у структурі працевлаштування в результаті утворення нових робочих місць; позиції даного поселення у всій поселенській мережі внаслідок зміни функцій даного поселення.

Носієм цих процесів є мешканці міст, які мігрують між містом і сільською місцевістю з рекреаційною метою. З цією міграцією пов'язаний також здійснюваний туристами трансфер капіталу з міст до сільської місцевості, зростання попиту на традиційну сільську продукцію, що призводить до розвитку соціальної та іншої інфраструктури села, викликаючи зміни в його планувальній структурі, архітектурному образі,

впливає також на сільськогосподарські та лісові території (С. Лішевський, 1995) і врешті-решт призводить до функціонального «перепрофілювання» поселення і його переростання з сільського у міське.

Процеси урбанізації, що відбуваються під впливом розвитку туристичних явищ, проходять в кількох площинах: економічній, просторовій, демографічно-професійній та культурній. Ці площини є взаємозалежними і міцно пов'язані між собою. Туристична урбанізація сільських територій відбувається по-різному і з різною силою в окремих ландшафтних зонах. Вона залежить від багатьох внутрішніх і зовнішніх чинників, в першу чергу від інтенсивності і форм туристичного руху, часу виконання ними рекреаційних функцій. Інтенсивніше процес туристичної урбанізації проходить у поселеннях на територіях, привабливих з точки зору природних атракцій (у зонах приморського і гірського відпочинку) та в історичних містах. Туризм розглядається тут як містоформуєчий чинник. Містами з домінуючою туристичною функцією є приморські населені пункти, гірські курорти, невеликі історичні міста або міста розваг. Такі міста виділяються специфічною просторовою організацією (напр. розвитком смуги уздовж побережжя), іншим, ніж інші міста, способом землекористування, характерною структурою населення та працевлаштування.

Туристичну функцію виконують також інші міста, особливо великі метрополії, однак тут туризм рідко буває однією з головних їх функцій. Для цілей рецепції туристичного руху служить тільки частина великого міста - найчастіше центральна, район туристичної активності, який становить також особливий предмет зацікавлення осіб, які займаються дослідженням туристичних явищ.

б) Концепція району (території) туристичної активності (ТВД - англ. Tourist Business District) використовується для аналізу просторової організації і функціонування туризму в багатофункціональних містах. Опрацював її Д. Гец (1993), який в результаті порівняльного аналізу розвитку туризму в містах помітив закономірність, яка полягає в концентрації туристичного руху тільки в деяких районах міста. Відповідно до положень даної концепції, оптимальні умови для розвитку туризму у великих містах існують в центральному районі міста: архітектурні стилі і планувальні особливості, які формувались тут протягом всієї історії розвитку міста, відбиті у пам'ятках архітектури, скульптури, монументального мистецтва, зосереджені тут (відповідно до чисельності денного населення) заклади соціальної інфраструктури (харчування, торгівлі, розваг, культури і просвітництва, а також готелі та інші заклади розміщення, відповідно до центральних функцій міського району) Все це є факторами, які сприяють формуванню району (території) туристичної активності (ТВД) і які впливають з його центральних функцій (наприклад, торговельних чи адміністративних). Концентрація туристичного руху в межах ТВД зумовлена хорошою доступністю, а часто й відсутністю руху транспорту. Саме межа пішохідної зони в центральній

частині міста визначає межі TBD. Основу TBD формують історична спадщина міста, культурні події, пропозиція закладів гостинності та магазинів. Важливим чинником, який притягує туристичні потоки до міст, є адміністративна і бізнес-діяльність, просторова концентрація якої створює центральний діловий район - CBD (анг. Central Business District). Предметом наукового аналізу є відносини між обома функціональними районами, їх зв'язки, залежності і трансформації, а також спосіб формування туристичної привабливості та організація туристичного руху в межах міста.

Висновки. Визначені шість концепцій географії рекреації і туризму розглянуті як базові, найбільш вживані в сучасних дослідженнях. Концепція територіальних рекреаційних систем була першою з теоретичних побудов на базі системної парадигми, яка згодом самим же автором проф. В.С.Преображенським була розвинена у концепцію туристичного простору, доповнену концепцією сприйняття простору. Таким чином, перший блок концепцій визначає специфіку форм просторової організації туризму. Другий блок концепцій спрямований на пояснення процесів, які лежать в основі формування просторової організації туризму, а саме: механізм розвитку рекреаційно-туристичного природокористування (концепція периферії В. Крісталлера) і урбанізації території під впливом туризму (концепція туристичної урбанізації; - концепцію району (території) туристичної активності).

1. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг. Навчальний посібник. 2-е вид., перероб та доп. - К.: «Альтерпрес», 2003. - 436 с.
2. Мальська М. П., Антонюк Н. В., Ганич Н. П. Міжнародний туризм та послуги: Підручник. — К.: Знання, 2008. — 661 с.
3. Пазенок В.С., Федорченко В.К. Філософія туризму: Навч. пос. - К.: Кондор, 2004. - 268 с.
4. Теория рекреационной географии /конспект монографии/ АН СССР Ин-т географии. Составитель В.С.Преображенский и др. — М., 1988. - 55 с.
5. Туризмолія (теорія туризму). Навч.-метод. посібник зі спецкурсу. - К.: КУТЕП, 2010. - 70 с.
6. Getze P. Planning for tourism districts. *Annales of Tourism Research*, 1993, 20, 4. 583-600
7. Jackowski A., 1981, *Typologia funkcjonalna miejscowości turystycznych (na przykładzie województwa nowosądeckiego)*, *Rozpr. Habil., UJ*, 53, Krakow.
8. Kowalczyk Andrzej. *Geografia turizmu*. - Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2001. - 287 s.
9. Kurek W., 2003b, *Wybrane problemy badawcze geografii turystyki [w:] Turystyka*. 2007. *Wydawnictwo naukowe PWN, Warszawa* 2007
10. *Turystyka*. W. Kurek (red. naukowa). *Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa*, 2008. — 542 s.
11. Richlind A., Solon J. *Ekologia krajoobrazu*. 1994., *Wyd. Nauk. PWN. Warszawa*
12. Warszńska J., Jackowski A. *Podstawy geografii turystyki*., 1978, *PWN. Warszawa*
13. Warszńska J., *Główne problemy badawcze geografii turystyki, Turyzm*, 1999, 1, 37-50.